

ความสำคัญและความเป็นมาของสังคหวัตถุ 4

Importance and Elements of Sanghahawatthu 4

พระครูธรรมธร เดโช จิตเตโช (สำเร็จ)*

Received: 12/01/2021

วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม, กรุงเทพมหานคร

Revised: 20/02/2021

Phrakhrudhammathon Decho Thitatejo (Samrej)*

Accepted: 15/03/2021

Ratchapradit Monastery, Bangkok, Thailand

Corresponding Author Email: Email: decho.sa@gmail.com*

Cite: Samrej, P. D. T. (2021). Importance and Elements of Sanghahawatthu 4. *Journal of Dhamma for Life*, 27(1), 1-10.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบและความสำคัญของสังคหวัตถุ 4 ในพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่ถูกประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและการทำงานในสังคมไทยมาโดยตลอด ความสำคัญจึงปรากฏในหลายมิติเช่น ครอบครัวดำเนินชีวิต การคบหามิตรสหาย การช่วยเหลือกิจการสาธารณะ การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นต้น องค์ประกอบของสังคหวัตถุ ได้แก่หลักธรรม 4 อย่างที่เป็นเครื่องดำเนินเพื่อความสามัคคีและเกื้อกูล ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา

คำสำคัญ: ความสำคัญ; องค์ประกอบ; สังคหวัตถุ 4

Abstract

This academic article aims to study the elements and importance of the Four Sanghahawatthu in Buddhism. That is a principle that has always been applied to life and work in Thai society. Therefore, its importance appears in many dimensions such as living a household, making friends, helping in public affairs, working, and Social coexistence, etc. The elements of Sanghahavathu are the four principles that serve as a means of conduct for unity and upkeep. Which is Dana, Piyavācā, Atthacariya, and Samanattata.

Keywords: Importance; Elements; Sanghahawatthu 4

1. บทนำ

หลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงเรื่องสังคหวัตถุ 4 ได้ปรากฏใน สังคหสูตร (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537: ที.ปา. 16/140 - 141/13 - 15) ซึ่งเป็นพระสูตรที่พระพุทธองค์ทรงแสดงสังคหวัตถุ ในฐานะหลักธรรมแปดเครื่องสงเคราะห์ 4 ประการ สังคหวัตถุ 4 ประการ คืออะไร คือ ทาน (การให้ปัน) เปยยวัชชะ (เจรจาไพเราะ) อตถจริยา (บำเพ็ญประโยชน์ต่อกัน) สมานัตตตา (ความวางตนสม่ำเสมอ) สังคหวัตถุ 4 ประการ การให้ปัน เจรจาไพเราะ บำเพ็ญประโยชน์ ความวางตนสม่ำเสมอ ในธรรมนั้น ๆ ตามควร เหล่านี้แลเป็น ธรรมเครื่องสงเคราะห์ในโลก เหมือนสลัก (ที่หัวเพลา) คุมรถที่แล่นไปอยู่ฉะนั้น ธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ไม่มีไช้มารดาหรือบิดาก็จะไม่พึงได้รับความ นบถหรือบูชาเพราะเหตุบุตร ก็เพราะเหตุที่บัณฑิตทั้งหลายยัง เหลียวแลธรรมเครื่อง สงเคราะห์เหล่านี้้อยู่เพราะเหตุที่บัณฑิตเหล่านั้นจึงได้ถึงความ เป็นใหญ่ และเป็นที่นาสรรเสริญ หลักธรรมสังคหวัตถุจึงชื่อว่าเป็นหลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกับสังคมโดยแท้ ดังนั้นจึงเป็นที่น่าศึกษาและค้นคว้าเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตและการศึกษาเชิงวิชาการด้าน พระพุทธศาสนาต่อไป

2. ความหมายของสังคหวัตถุ

พระธรรมปิฎก (2544: 11) กล่าวว่า สังคหวัตถุเป็นธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวคน และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีที่ เรียกว่า สังคหวัตถุ 4 อย่างไว้ดังนี้ ว่า 1) ทาน ให้เป็น คือ เอื้อเฟื้อ เพื่อแม่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือ สงเคราะห์ ด้วยปัจจัยสี่ทุนหรือทรัพย์สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจและ ศิลปวิทยา 2) ปิยวาจาพูดอย่างรักกัน คือกล่าวสุภาพ ไพเราะ นำฟังชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์มี เหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงามหรือคำแสดงความให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดีสามัคคีเกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือนับถือและช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน 3) อตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนช่วยช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์รวมทั้งช่วย แก้ปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม 4) สมานัตตตาเอา ตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับ เขาได้วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาคปฏิบัติสม่ำเสมอกับต่อคนทั้งหลายไม่เอาเปรียบและ เสมอในสุขทุกข์คือร่วมสุขร่วมทุกข์ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2549) ให้ความหมายและกล่าวถึงสังคหวัตถุ 4 ไว้ใน พจนานุกรม เพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ว่า สังคหวัตถุ แปลว่า ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน, ธรรม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว น้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน, หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้, วิธีทำให้คนรัก, หลัก สังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็น เครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้และทำให้อยู่กัน

ด้วยความรัก ความปรารถนาดี ต่อกัน เหมือนลืมนิสัยที่ตรึงตัวรอไว้มิให้ชิ้นส่วนกระจายไป ทำให้รถแล่นไปได้ตามที่ต้องการ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) (2528: 28) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหวัตถุ 4 ไว้ว่า เมื่อทุกคนต่างประพาสสังคหวัตถุทั่วถึงกันแล้ว อย่าว่าแต่เฉพาะคน เฉพาะครอบครัว จะรักใคร่นับถืออยู่เป็นสุขสบายเลยถึงคนทั้งหมู่บ้าน ทั้งเมือง ทั้งประเทศ ทั้งโลก ก็ต้องอยู่เป็นสุขสบายตลอดไปเหมือนกัน เพราะฉะนั้นท่านจึงว่า สังคหวัตถุทั้ง 4 อย่าง เป็นคุณสมบัติเหนียวน้ำใจผู้อื่นให้รักใคร่นับถือ ช่วยเหลือกัน อย่างวิเศษแท้

อุดม เขยกิจวงศ์และ กนิษฐาน แปนสุวรรณ (2548: 115) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสังคหวัตถุ 4 ไว้ว่า เป็นธรรมเครื่องผูกมัดน้ำใจ

สรุปได้ว่า สังคหวัตถุ หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์อนุเคราะห์กันและกัน มีคุณลักษณะคือผูกมัดใจของคนในสังคม หรือหน่วยงาน เป็นธรรมเครื่องส่งเสริมความสามัคคี สมัคสมานปรองดองต่อกันและกัน ทำให้เกิดความรักใคร่ของคนในสังคม

3. ความสำคัญของสังคหวัตถุ

สังคหวัตถุธรรมอันการประพาสปฏิบัติดังกล่าว มา เมื่อผู้ครองเรือนดำเนินได้แล้วก็ย่อมเป็นทางแห่งการตั้งตนได้ในปัจจุบัน ต่อจากนั้นพึงบำเพ็ญธรรมแก่เพื่อน มิตรสหาย ซึ่งจะเป็นเหตุจูงใจให้มิตรสหายให้นิยมนับถือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นแก่ ตนเองหรือครอบครัวเพราะหลักมีอยู่ว่าคนเรานั้นจะอยู่โดยลำพังแต่ผู้เดียวหาได้ไม่ จำต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เพื่อช่วยเหลือการงานกันบ้าง เพื่อแลกเปลี่ยนสรรพสินค้ากันบ้าง แต่กิจการเหล่านี้จะสำเร็จได้ก็เพราะการ สงเคราะห์กันและกันเป็นปัจจัยหลัก อันนี้คือการตั้งตนอยู่ในสังคหวัตถุธรรมนั่นเอง สังคหวัตถุธรรม หลักดังกล่าวมาย่อมควบคุมสามัคคีของโลก ให้ยั่งยืนจีรังกาล สมานไมตรีภาพให้ไพบุลย์ซึ่งท่านเปรียบ เสมือนเพลารถคุมล้อรถให้แน่นขณะแล่นไป (พระราชสุทธานวมงคล (จรัญ ฐตธมฺโม), (2537: 19)

สังคหผละ คือกำลังแห่งการสงเคราะห์หรือ มนุษย์สัมพันธ์ ซึ่งเป็นธรรมที่สำคัญมากสำหรับนักบริการ ผู้ทำงาน ให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่นถ้านักบริหาร บกพร่องเรื่องมนุษย์สัมพันธ์ ก็จะไม่มีคนมาช่วยทำงานเมื่อไม่มีใครช่วยทำงานเขาก็เป็นนักบริหารไม่ได้

พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ไว้เรียกว่า สังคหวัตถุ หมายถึงวิธี ผูกใจคน พระองค์ตรัสว่ารถม้าแล่นไปได้เพราะมีลืมนิสัยที่ตรึงส่วนประกอบต่าง ๆ ของรถม้าเข้าด้วยกันฉันใด คนในสังคมก็ฉันนั้น คือทำหน้าที่เป็นกาวใจเชื่อมประสานคนทั้งหลายเข้าด้วยกัน ลืมนิสัยดังกล่าวนี้คือสังคห

วัตถุกุ นักบริหารจะสามารถผูกใจเพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ได้มีสังคหวัตถุ 4 ประการ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธตฺตมโณ), 2549: 25-29)

ธรรมดาที่ทุกคนต่างต้องการความรักจาก คนรอบข้างบ้างก็แสวงหาด้วยความน่ารัก บ้างก็แต่งตัวให้ดูดี บ้างพูดจาหวานหู เพื่อเรียกร้องหาความรัก แต่วิธีการเหล่านี้ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเสมอไป นำแปลกที่ว่าบางคนไม่จำเป็น ต้องทำตัวให้เด่นดัง ไม่ต้องแต่งหน้าทาปาก ไม่มี ยศตำแหน่งสูง แต่กลับเป็นที่รักของคนรอบข้างได้ จะมีวิธีการใดที่เราจะผูกมัดใจคน จะสามารถครองใจคน ได้ อย่างถูกต้อง

เคล็ดลับในการครองใจคน หรือ “พุทธวิธีครองใจคน” การทำให้คนรอบข้างรักเรา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้ปรับที่ตัวของเราเอง คือต้องทำตัวเราให้เป็นคนน่ารักเสียก่อน โดยการปฏิบัติตามสังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นการปฏิบัติ เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ทำให้เกิดความเคารพรักใคร่นับถือ เกรงอกเกรงใจกัน ไม่ว่าใครก็ตามเมื่อมีหลักสังคหวัตถุ 4 นี้ก็จะทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข หลักการบริหารคนนี้ยังมีสิ่งลึกลับอีกอย่างหนึ่ง คือ เครื่อง ยึดเหนี่ยวน้ำใจ เราไว้ใจเขา เรารักเขา เราหวังดีต่อเขา อย่างนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ คงได้ยินได้ฟังมาแล้วจาก หนังสือธรรมะทั่ว ๆ ไป เรื่อง สังคหวัตถุ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การพูดจาไพเราะ การบำเพ็ญประโยชน์ การทำตัวให้เป็นเกลอ หรือ เป็นเพื่อนมากกว่าที่จะเป็นนาย หรือ เรียกว่าความงดงามในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อันเป็นเครื่องหน่วงเหนี่ยวให้เกิดความร่วมมือกันได้ สังคหวัตถุ 4 นี้ พระพุทธเจ้าทรงอุปมาเหมือนกับพาหนะที่ จะนำคนไปสู่ความสุขความเจริญในโลก เพราะสังคมของมนุษย์เราจำเป็นต้องอิงอาศัยธรรมะทั้งสี่ประการนี้ ทรงชี้อีกมุมที่ตรงกันข้ามว่า ถ้าหากว่าสังคมปราศจากเสียซึ่งธรรมทั้งสี่ประการแล้ว แม้มารดา บิดา ก็จะไม่ได้รับ การนับถือบูชาจากบุตรธิดา โลกจะอยู่ไม่ได้เลย จึงเรียกว่าธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์ การสงเคราะห์ก็มีอยู่ 2 ฝ่าย คือ

1) อามิสสังคหะ คือ สงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของ

2) ธัมมสังคหะ คือ สงเคราะห์โดยธรรม ถ้าเรามองในแง่ของคนที่ไม่แสวงหาที่พึ่ง สิ่งนี้ก็เป็น การสนองตอบ ความต้องการขั้นพื้นฐานของคน เช่น ต้องการความรักและได้รับความรักความอบอุ่น ความปลอดภัย ต้องการที่ พึ่งพำนักอาศัย ต้องการพักผ่อนหย่อนใจ หรือว่าต้องการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กัน เป็นต้น ก็ต้องมีธรรมะเป็น เครื่องยึดเหนี่ยว หลักที่จะให้เกิดการยึดเหนี่ยวทางใจกันขึ้น มาสรุปรวมอยู่ที่สังคหวัตถุ (พระเทพดิลก (ระแบบ ธตฺตภาโณ), 2551: 262)

ปัญหาหลัก ๆ ในสังคมมนุษย์ส่วนมากเกิดจากการเห็นแก่ตัว แย่งชิงผลประโยชน์กัน การกล่าวหาว่าร้าย กันการประทุษร้ายร่างกายและทรัพย์สิน และการไม่ทำหน้าที่ที่มีที่เป็นอยู่ให้ถูกต้องสมบูรณ์ เมื่อฝ่ายหนึ่งทำอีก ฝ่ายก็ได้รับผลกระทบและทำโต้ตอบ ปัญหาก็คือความรุนแรงมากขึ้น การแก้ปัญหานั้นเรื่องนี้ต้องแก้ที่ต้นเหตุ ปัญหาจึงจะจบสิ้นได้ ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหมู่คณะ

ประสานสัมพันธ์ความเป็น สัตว์สังคมเป็นไปอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย มีไมตรีต่อกัน ซึ่งจะช่วยลดปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวเบื้องต้นได้เป็นอย่างดี หลักธรรมดังกล่าวเรียกว่า สังคหวัตถุ 4 ประการ เป็นที่สังเกตได้มากขึ้นเรื่อย ๆ ว่า มีปริมาณของกลุ่มคนชั้นปัญญาชนชาติตะวันตกได้เดินทางเข้ามาศึกษาและปฏิบัติธรรมเพื่อค้นหาวิธีแก้ปัญหาทางจิตใจเพิ่มมากขึ้น มีเหล่าบรรดานักคิดชาวตะวันตกที่มีชื่อเสียงในวงการธุรกิจได้เขียนตำราการบริหารจัดการซึ่งมีองค์ประกอบของการบริหารเชิงพุทธอย่างชัดเจน ฉะนั้น องค์การธุรกิจในประเทศไทย แทนที่จะไปค้นหาตัวแบบจากตะวันตก ซึ่งในที่สุดแล้ว ก็คือภูมิปัญญาที่เรามีอยู่มาแต่เดิม ไม่ต้องไปร่ำเรียนจากตำราของนักคิดตะวันตกเหล่านั้นอีกทอดหนึ่ง แต่ใช้วิธีศึกษาโดยตรงจากสิ่งที่เรามีอยู่ เพียงแต่ต้องมองข้ามข้อจำกัดในเรื่องของถ้อยคำที่ใช้ ซึ่งอาจจะไม่ร่วมสมัย โดยเล็งไปที่เนื้อหาหรือแก่นของเรื่องแทน

สังคหวัตถุ 4 คือ หลักอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวบุคคล ซึ่งในที่นี้รวมถึง พลเมืองบริษัท (Corporate Citizen) ให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข สามารถใช้เป็นตัวแบบหรือวิธีการในการดำเนินกิจกรรม ซีเอสอาร์ขององค์กร โดยมีความสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยที่มีอุปนิสัยของการสงเคราะห์เกื้อกูลเป็นพื้นฐาน (สถาบันไทยพัฒนา, 2556)

สรุปได้ว่า การมีอยู่ดำรงอยู่ของหลักธรรมคือสังคหวัตถุ นี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคมเป็นหลักธรรมเพื่อความสงเคราะห์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน จึงเป็นความสำคัญของการมีอยู่ซึ่งหลักสังคหวัตถุธรรมในสังคม ตลอดจนเป็นเครื่องพิสูจน์น้ำใจ ไมตรี และยังเป็นหลักธรรมของการบริหารจัดการองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคลากรด้านคุณธรรม จริยธรรม ทำให้คนไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ได้ รู้จักการแบ่งปัน ให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์กันและกัน แม้สังคมใดมีผู้ประพฤติปฏิบัติสังคหวัตถุธรรม สังคมนั้นย่อมดำรงอยู่อย่างมีความสุขอย่างแท้จริงบนธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้ วิธีทำให้คนรัก หลักสังคมสงเคราะห์ ล้วนแต่เป็นชื่อเรียกของ หลักสังคหวัตถุธรรม ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และทำให้อยู่กันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงความสำคัญของสังคหวัตถุธรรม 4 ข้อนี้ว่า บิดามารดาผู้ให้กำเนิดจักได้ความเคารพนับถือจากบุตรธิดา กลุ่มชนในที่ต่าง ๆ จักมีความเคารพซึ่งกันและกัน เพราะมีสังคหวัตถุธรรมนี้ ผู้อยู่กันเป็นหมวดหมู่จึงเป็นเช่นยานพาหนะที่มีล้อ มีลิ่มสลัก ประกบล้ออยู่กับตัวรถ ทำให้แล่นไปได้ เพราะสังคหวัตถุธรรมเป็นธรรมะอันสำคัญ ทุกคนจึงควรมี เมื่อมีแล้ว จะทำให้เกิดความเคารพรักซึ่งกันและกัน ไม่ทำให้เกิดการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ซึ่งจักทำให้เกิดความสุขความเจริญในชีวิตและหน้าที่การงานในที่สุด สังคหวัตถุ 4 ประการดังกล่าวมาแล้ว อำนวยประโยชน์ที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรมดังต่อไปนี้

- 1) ช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข
- 2) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน
- 3) เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะ
- 4) เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี
- 5) ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติเสื่อมเสียในสังคม

4. ความเป็นมาของสังคหวัตถุ 4

สังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย ทาน คือ การให้ มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดจนถึงให้ความรู้ และ คำแนะนำสั่งสอน ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก มีวาจาพูดต็มน้ำใจวาจาซาบซึ้ง กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคี ก่อเกิดไมตรีและความรักนับถือแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐาน เป็นมูลเหตุจูงใจให้นิยมยอมตาม อัตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณ ประโยชน์ แก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม สมานัตตาคือ วางตนสม่ำเสมอ เสมอต้น เสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทุกชั้น วางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมให้ถูกต้อง (บันทึก พาวิจิตร, 2548: 35-36)

ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ยังมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ ตลอดเวลา แต่หลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบแล้วนำมาสอนสาวกยังคงให้ผลตามที่พระองค์ตรัสไว้ ทุกประการไม่เคยเปลี่ยนแปลง ทนต่อการพิสูจน์ เช่น หลักสังคหวัตถุนี้ ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่พระพุทธองค์วางไว้ เพื่อเป็นแนวทางแก่การปฏิบัติต่อกันของสาวกให้เกิดความไมตรีต่อกันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน หลัก สังคหวัตถุ การสงเคราะห์กันและกันเป็นหลักที่จำเป็นต่อสังคมที่อยู่ร่วมกันโดยเฉพาะ ทาน การให้สิ่งของแก่ผู้ร่วมงาน เป็นการให้กำลังใจแก่ผู้ร่วมงาน ซึ่งการให้กำลังใจแก่ผู้ร่วมงานมีหลายวิธี การใช้วาจาไพเราะ สุภาพ อ่อนโยนก็เป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ร่วมงานเกิดความประทับใจ มีกำลังใจที่จะทำงานอย่างมีความสุข การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การวางตนให้เสมอต้นเสมอปลายหรือการเอาตนเข้าไปเชื่อมประสานกับเพื่อนร่วมงาน คือการเอาใจเขามาใส่ใจเรา เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในองค์กร หลักธรรมนี้ยังไม่มีทฤษฎี สมัยใหม่ของใครมาล้มล้างได้จนเวลาล่วงมาสองพันปีเศษแล้ว (พระมหาธานินทร์ อาทิตวโร, 2556)

มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์สังคม เพราะมนุษย์มีชีวิตอยู่คนเดียวโดยไม่พึ่งพาอาศัยใครไม่ได้การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมก่อให้เกิดการทำกิจกรรมร่วมกัน การพึ่งพาอาศัยกัน หรือแม้แต่การขัดแย้งกัน การ

ประทุษร้ายกัน ล้วนแล้วแต่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งนานาจิตตัง หนึ่งคนก็หนึ่ง ปัญหามากคนก็มาก ปัญหา และยิ่งคนเดียวสร้างหลายปัญหาด้วยแล้วก็ยิ่งทำให้เกิดความขัดแย้ง ความเดือดร้อน วุ่นวายเป็นทวีคูณ จึงเกิดเป็นปัญหาสังคม และมนุษย์เองจะต้องแก้ปัญหาที่เหตุนี้ จึงเป็นที่มาของการมีหน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ มากมาย ตั้งแต่ระดับเล็ก ๆ ขึ้นไปถึงระดับชาติ องค์กรเหล่านี้ตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหามนุษย์ ซึ่งบางครั้งก็แก้ได้ บางครั้งก็ล้มเหลว

สังคหวัตถุ ๔ ถือได้ว่าเป็นคุณธรรมของการให้บริการ เพราะเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการช่วยเหลือผู้อื่น การช่วยเหลือผู้อื่นก็คือการบริการอย่างหนึ่ง เช่น ลูกช่วยแม่ทำงานบ้าน ก็เป็นการ ช่วยเหลือบริการแม่ทางหนึ่ง เป็นต้น (บุษราคัม จำปา, 2550: 140)

นอกจากจะทรงแสดงธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์แล้วพระพุทธองค์ยังทรงประพฤติตนตามแนวทางแห่งหลักธรรมนี้ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงสงเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ 4 อันแสดงผลในปัจจุบันที่ทรงสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ทรงแสดงมหาปุริสลักษณะที่เกิดจากอานิสงค์ที่พระพุทธเจ้าทรงดำเนินตามแนวทางแห่ง สังคหวัตถุ 4 ปรากฏพระพุทธดำรัสดังต่อไปนี้

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน เปนผู้สงเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ 4 คือ ด้วยการให้ ด้วยการกล่าวคำเป็นที่รักด้วยการประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ ด้วยความเป็นผู้มีตนเสมอ ตถาคตยอมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตกเพราะกรรมนั้นอันตนทำ สังสม พอกพูน ไพบูลย์ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอนาถาซึ่งมีมหาปุริสลักษณะ 2 ประการเหล่านี้ คือ ฝ่ายพระหัตถ์และฝ่ายพระบาทอ่อนนุ่ม พระหัตถ์และพระบาทมีลายดังตาดาย พระมหาบุรุษสมบุรณด้วยพระลักษณะทั้งสองนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ มีบริวารชน อันพระองค์สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี บริวารชนที่พระองค์สงเคราะห์แล้ว เปน อย่างดีนั้น เปนพราหมณ์ เปนคฤหบดี เปนชาวนิคมน เปนชาวชนบท เปนโหราจารย์ เปนมหาอำมาตย์ เปน กองทหาร เปนนายประตู เปนอำมาตย์ เปนบริษัท เปนเจ้า เปนเศรษฐี เปนกุมาร ฯลฯ เมื่อพระมหาบุรุษนั้นออกทรงผนวชเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อพระมหาบุรุษ ทรงผนวชเป็นพระพุทธเจ้าจะได้ผล คือ มีบริวารชนอันพระองค์สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี บริวารชนที่พระองค์สงเคราะห์เป็นอย่างดีนั้น เปนภิกษุ เปนภิกษุณี เปนอุบาสก เปนอุบาสิกา เปนเทวดา เปนมนุษย์ เปนอสูร เปนนาค เปนคนธรรพ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเนื้อความนี้ไว้ พระโหราจารย์ทั้งหลาย จึงกล่าวคาถาประพันธ์ในพระลักษณะเหล่านั้นว่า พระมหาบุรุษทรงทำแล

วทรงประพจน์แล้ว ซึ่งการให้ ซึ่งความเป็นผู้ประพจน์ให้ เป็นประโยชน์ ซึ่งความเป็นผู้กล่าว
คำเป็น ที่รัก ซึ่งความเป็นผู้มีฉันทะเสมอกัน ให้เป็นความสงเคราะห์อย่างตมกชนเป็นอันมาก
ยอมไปสู่วรรคด้วยคุณอันตนมิได้ดูหมิ่น จุตจากสวรรคแล้วเวียนมาในโลกนี้ ก็เป็นพระ
กุมารยังหนุ่มแน่นงดงามยอมได้ความเป็นผู้มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม ความเป็น
ผู้มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมี ลายเป้นตาข่ายงามอย่างยิ่ง และมีสวนสวยงามด้วย
พระองค์มาสู่แผ่นดินนี้มีบริวารชนอันพระองค์ตรวจตราและสงเคราะห์ดี ตรัสด้วยคำเป็นที่
น่ารัก แสงหาผลประโยชน์เกื้อกูล และความสุขให้ ทรงประพจน์คุณงามความดี ที่พระองค์
ชอบเป็นอย่างยิ่ง ถ้าพระองค์ทรงละการบริโภคมกามทั้งปวง เป็นพระชินะตรัสธรรมกถา แก่
ประชุมชน ชนทั้งหลายก็จะสนองคำของพระองค์เลื่อมใสยิ่งนัก ครั้นฟังธรรมแล้วย่อมจะพา
กัน ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม”

จากที่พระพุทธองค์ทรงแสดงมานั้นเป็นการแสดงผลและอานิสงค์ที่ทรงเกิดขึ้นมีขึ้นด้วยเหตุแห่ง
การดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งหลักธรรมคือสังคหัตถุอันมีผลยิ่งใหญ่มหาศาลทั้งต่อพระองค์เองไม่ว่าจะ
เป็น มหาบุรุษลักษณะ หรือแม้ยังทรงเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในวัฏสงสารก็ทรงได้รับอานิสงค์มหาศาลมีการ
ไม่เกินในอภายภูมิเป็นต้น ก็ด้วยได้รับอานิสงค์จากการประพฤติตามแนวสังคหัตถุนั้นเอง และยังส่งผลต่อ
ผู้อื่นอย่างยิ่งอีกด้วย

ในพระสูตรเรื่อง หัตถกสูตร (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2537: อ.อ.อ.อ. อ. 37/436-437) ที่ทรง
ตรัสเมื่อทรงประทับ อยู่ ณ อัคคาวเจดีย์ ใกล้เมืองอาฬวี ครั้งนั้นต่อหัตถกอุบาสกชาวเมืองอาฬวี มี
อุบาสกประมาณ 500 คนแวดล้อม พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงสังคหัตถุ 4 ประการไว้ ใจความว่า

“ข้าพระองค์สงเคราะห์บริษัทใหญ่นี้ด้วยสังคหัตถุ 4 ประการเหล่านั้น ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์รู้ว่าผู้ใดควรสงเคราะห์ ด้วยทาน ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วย
ทาน ผู้ใดควรสงเคราะห์ ด้วยวาจาอ่อนหวาน ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยวาจา
อ่อนหวาน ผู้ใดควรสงเคราะห์ด้วยการประพจน์สิ่งที่เป็นประโยชน์ ข้าพระองค์ก็สง
เคราะห์ด้วยการประพจน์สิ่งที่เป็นประโยชน์ ผู้ใดควรสงเคราะห์ ด้วยการวางตัวเสมอ
ข้าพระองค์ก็สงเคราะห์ด้วยการวางตัวเสมอ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็โภครัพยาในตระกูล
ของข้าพระองค์มีอยู่ ชนทั้งหลายจึงสำคัญถ้อยคำของข้าพระองค์ว่าควร ฟังไม่เหมือน
ของคนจน”

และทรงมีพระดำรัสตรัสตอบกะนายหัตถกอุบาสกว่า

“ดูกอนหัตถกะ จริงอยู่ ใคร ๆ ก็ตามที่สงเคราะห์บริษัทใหญ่ ในอดีตกาล ก็ล้วนแต่สงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการนี้ และ ใคร ๆ ก็ตามที่จักสงเคราะห์บริษัท ในอนาคตกาลก็ล้วนแต่จักสงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการนี้แล ใคร ๆ ก็ตามยอม สงเคราะห์บริษัทใหญ่ในปัจจุบัน ก็ล้วนแต่สงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการนี้แล”

จากพระดำรัสที่ทรงตรัสนี้เป็นเครื่องแสดงว่าการดำเนินชีวิตตามแนวสังคหวัตถุนี้ เป็นธรรมที่ สืบบุรุษถือประพฤติปฏิบัติมาแต่นานแม้นในอดีตกาล ก็เป็นธรรมเครื่องสงเคราะห์ที่มีผลมากมีอานิสงส์มากต่อบุคคลผู้อยู่ร่วมกันในสังคมตลอดมาทุกยุคทุกสมัย

5. สรุป

หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่เมื่อนำไปใช้และเข้าใจสามารถยังครอบคลุม สังคม หน่วยงาน องค์กรประสานความรัก สามัคคีของสมาชิกในสังคมนั้น ๆ ได้ เพราะความรักซึ่งมิตรไมตรี เป็นหลักสำคัญที่ทำให้สังคมนั้น ๆ เจริญไพบูลย์ จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าความสำคัญที่กล่าวมาดังเช่น พระพุทธองค์ที่ได้ตรัสสังคหวัตถุเพื่อมนุษย์สัมพันธ์ของคนในครอบครัวสำหรับผู้บริหาร ผู้ทำงาน ย่อมผูกใจซึ่งกันและกันไว้ได้เป็นเคล็ดลับในการครองใจคน ยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและกันทั้ง 2 ฝ่าย

6. เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. (2537). พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปลชุด 91 เล่ม. เล่มที่ 1, 13, 15, 77.

พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปลชุด 91 เล่ม.

บันเทิง พาวิจิตร. (2548). ประเพณี วัฒนธรรมไทย และความเชื่อ. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

พระเทพดิลก (ระแบบ จตถาโณ). (2551). อธิบายหลักธรรมตามหมวด จาก นวโกวาท. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2549). ธรรมสารทัศน์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร จิตฺตมโณ). (2549). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก. (2544). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

พระราชสุทธินาถมงคล (จรัญ จิตฺตมโณ). (2537). กฎแห่งกรรม ธรรมปฏิบัติ เล่มที่ 20. กรุงเทพฯ: หอรัตนชัยการพิมพ์.

สถาบันไทยพัฒน์. 2556. สืบค้น 11/02/2021. <https://www.thaicr.com/2006/07/4.html?m=0>
สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน). (2528). สังคหวัตถุ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราช
วิทยาลัย.
อุดม เขยกีวงศ์และ กนิษฐาณ แป้นสุวรรณ. (2548). พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แสงดาว.